

Paul Cézanne, Stilleven: fruit, servet en melkkan. 1879-1882 (Venturi 356)

Paul Cézanne werd geboren in 1839 te Aix-en-Provence, niet ver van Marseille in Frankrijk. Daar stierf hij ook in 1906. Hij verbleef veel in Parijs, waar hij contacten had met de groep van de 'impressionisten' met o.a. Manet, Degas, Monet, Pissarro en Renoir. Met deze groep gaf hij de schilderkunst in Frankrijk (en daarbuiten) een totaal nieuwe richting. Zij wilden zich niet houden aan de klassieke taferelen en de klassieke regels van het schilderen, maar keken op een nieuwe manier naar het dagelijks leven en zochten naar manieren om hun ervaring van die werkelijkheid in hun schilderijen weer te geven. Cézanne is echter altijd zijn eigen weg gegaan en wordt daarom eerder 'post-impressionist' genoemd. Hij wilde niet de vluchtige impressies weergeven, maar de fundamentele karakteristieken van de werkelijkheid. Slechts enkelen konden zijn werk waarderen; door kunstcritici werd zijn werk meestal afgemaakt als brutaal en kinderlijk. Hij werkte zeer lang aan zijn schilderijen en was dan nog dikwijls niet tevreden. Aan dit stilleven werkte hij gedurende drie jaar, tegelijk met een groot aantal andere schilderijen: steeds weer zette hij het weg en nam het terug om veranderingen aan te brengen. Veel schilderijen sneed hij na lang werken toch nog stuk of gooide ze weg. In de omgang met mensen was hij erg onberekenbaar: soms erg vriendelijke en dan plots onhandelbaar en brutaal. Heel zijn leven was schilderen. Vooral de tweede helft van zijn leven trok hij zich meer en meer terug en deed niets anders meer.

Dit stilleven is van een uiterste soberheid. Het bevat alleen basiselementen van het leven: een broodje, appels, een kan en een glas voor het drinken, een mes en een servet. De bloemen zijn hier alleen gestileerd aanwezig op het behang van de achtergrond. Dat alles is uitgestald op een eenvoudige houten tafel. Meer dan ooit heeft Cézanne in dit stilleven de schoonheid van het alledaagse willen weergeven. Dat alledaagse is terug te vinden in het aardse bruin dat dit stilleven domineert. Het wordt tot leven gebracht door het wit van het servet, het grijs van de melkkan, maar vooral door de kleuren van de appels en het brood en door het licht dat van links komt. Vooral de plooien van het servet worden door het zijlicht tot leven gebracht. De kan doet ons eerder denken aan een waterkan dan aan een melkkan. Het glas is leeg en verdwijnt bijna tegen de achtergrond. De appels nemen in dit 'alledaags' geheel een prominente plaats in, zoals trouwens meestal in de stilleven van Cézanne. Hun ronde vormen en hun kleuren trokken hem aan en gaven hem veel mogelijkheden voor een mooie compositie. Ooit zei hij tegen een vriend: "Ik zou Parijs met een appel verstedelijk willen doen staan". Het mes op de voorgrond staat daarmee in contrast, zowel de functie als de kleur en de vorm. Opvallend bij dit stilleven is, dat de meeste voorwerpen niet scherp afgelijnd zijn. Alleen de melkkan en een enkele appel komen wat scherper uit. Dat heeft tot gevolg dat de voorwerpen meer met elkaar versmelten en bij elkaar horen. Het behang op de achtergrond is ook vrij slordig weergegeven, zodat het eerder op handwerk lijkt dan op een gedrukt patroon: elk bloemetje is anders en ook daar zijn de lijnen niet scherp. Het lijkt wel of de kijker vergeten is zijn bril op te zetten en daardoor alles wat vager ziet.

Als je dit stilleven tracht na te bootsen in de klas zul je merken dat Cézanne vrij omgaat met de werkelijkheid. Aan de achterzijde is de kast waarop de dingen liggen niet correct weergegeven: de linkerzijde is aanzienlijk lager dan de rechterzijde. Die ongelijkheid wordt verdoezeld door het witte servet. Ook worden de zaken van bovenaf gezien, niet vanuit de normale kijkhoogte van de schilder. Dat zie je veel in de stilleven van Cézanne. Soms laat hij voorwerpen tegelijk van twee kanten zien. Hiermee is hij een voorloper van Picasso, die dit in sommige schilderijen zo nadrukkelijk doet dat het sterk opvalt. Bij Cézanne valt dit niet op: het lijkt alsof de dingen realistisch weergegeven worden. Hij wil ook de realiteit weergeven, maar wel de diepere realiteit, niet de oppervlakkige indrukken. Ook is de harmonische compositie van het schilderij voor Cézanne belangrijker dan de exacte weergave.

Hij hanteert de stricte regels van het perspectief niet: de appels worden allemaal even groot weergegeven, ook al liggen ze op verschillende afstand. Hij geeft diepte aan het schilderij door de keuze van de kleuren en doordat vormen elkaar overlappen. Het zal ook niet gemakkelijk zijn appels te vinden met de kleurencombinatie zoals Cézanne ze hier schildert. Het gaat hem immers om het wezenlijke van het kleurenspeel van fruit, niet om de appels die daar toevallig liggen. Overigens is bekend dat Cézanne uren kon besteden aan de opstelling van de voorwerpen voor een stilleven. Je kunt er niet zomaar iets uit weglaten zonder de structuur van het geheel aan te tasten.

Stillevens waren voor Cézanne een manier om met zijn felle emoties om te gaan: in gezelschap kon hij die dikwijls niet beheersen; de stille voorwerpen gaven hem de kans om zijn kijk op de wereld en op zichzelf te verhelderen en uit te drukken. Sommige voorwerpen hadden voor hem zeker (bewust of onbewust) een symbolische betekenis. De appels roepen de ronde vormen op van vrouwen, waarmee Cézanne zo moeilijk kon omgaan in het dagelijkse leven. In zijn stillevens kon hij hen een plaats geven en zelfs met elkaar laten communiceren. In die lijn zou je terecht de voorwerpen van dit stilleven met elkaar kunnen laten praten en zo een diepere betekenis van het schilderij ontdekken. Het wordt dan letterlijk een 'stil leven'. Dat hoeft niet de betekenis te zijn die het voor Cézanne had; je gaat dan door op de intentie die hij had bij het schilderen.

Voor Cézanne moest een schilderij de expressie zijn van de emotie die in de kunstenaar wordt opgeroepen door de blijvende relaties, vormen en kleuren van de natuurlijke wereld. De schoonheid die hij wilde weergeven is de blijvende fundamentele schoonheid van de dingen, niet de schoonheid die toevallig en voorbijgaand is. Om die blijvende schoonheid te schilderen heeft Paul Cézanne geleefd en daaraan heeft hij al de rest ondergeschikt gemaakt: vriendschap, welstand en erkenning. Pas tegen het einde van zijn leven begon erkenning te komen, pas na zijn dood begon zijn roem. Algemeen wordt hij nu gezien als één van de grondleggers van de moderne schilderkunst.

Literatuur:

R.Murphy, *De wereld van Cézanne*. Time/Life 1971.

H.Düchting, *Paul Cézanne 1839-1906. Natuur wordt kunst*. Köln 1999.